

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА СЛОВАЧЧИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Радиш О. І.,

аспірант кафедри політології і державного управління

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID ID: 0009-0007-7293-2519

oleksandr.radysh@uzhnu.edu.ua

У цій статті автор розглядає основні періоди зовнішньої політики Словаччини в контексті глобалізації. Можна виділити три основні напрямки: період становлення незалежної зовнішньої політики Словаччини та включення Словацької Республіки до числа ненадійних партнерів, а потім період набуття довіри за кордоном і прогрес, який призвів до приєднання Словаччини до євроатлантичних структур. Основною метою статті було проаналізувати зовнішню політику Словацької Республіки під впливом процесів глобалізації від її заснування до формування другого уряду Роберта Фіцо. Автор визначив поняття глобалізації на основі наукової літератури. Порушено питання, чи мав цей процес подальший вплив на зовнішню політику Словацької Республіки. Беззаперечно, що Словаччина стала частиною глобалізованого світу, оскільки вона стала структурним елементом міжнародних структур, а отже, глобалізація впливає на всі аспекти життя в країні, в тому числі і на зовнішню політику. Під цей факт скоригована не лише робота зовнішньополітичних відомств і політиків, а й зовнішньополітичні пріоритети країни. Це зумовлено створенням зрозумілої, ціннісної, активної та відповідальної зовнішньої політики, яка зміцнила позиції Словацької Республіки на світовій арені. Незважаючи на початкову невдачу зовнішньої політики до 1998 року, негативну тенденцію було переломлено після зміни уряду Мікулаша Дзуринди, і відтоді словацька дипломатична служба постійно успішна. Він суттєво вплинув і створив успішне середовище світової політики.

Автор представляє сучасні глобальні загрози та виклики, які мають відігравати вирішальну роль у зовнішній політиці. Сюди входять питання міжнародного тероризму, занепаду націй, глобальної бідності, глобальних епідемій та зміни клімату. Словацька Республіка як зріла демократія та країна-член великих міжнародних організацій повинна бути залучена до вирішення цих проблем, тому що в сучасному глобалізованому світі недостатньо просто підтримувати позицію нації, але кожна нація повинна мати інтерес і намір і далі зміцнювати своє положення.

Ключові слова: Словацька Республіка, зовнішня політика, світова політика, міжнародні відносини, глобалізація, міжнародні організації, процес вступу.

Постановка проблеми дослідження. Словаччина є однією із зразкових країн Центральної Європи швидкого зовнішньополітичного розвитку і водночас відродження. Із самого початку і аж до приєднання Словацької Республіки (далі СР) навесні 2004 року до ЄС та НАТО, інтереси її зовнішньої політики були спрямовані на євроатлантичні структури. Вже наприкінці 1989 року в центральноевропейському регіоні почалася зовнішньополітична трансформація, тобто ще до незалежності Словацької Республіки та Чеської Республіки, і тривала до інтеграції Словацької Республіки до євроатлантичних угруповань. Ця трансформація була зумовлена двома факторами. Це була з одного боку ідеологія ліберального Заходу і, з іншого боку, характер національної спадщини. Після закінчення холодної війни в усій Центральній Європі відбулася гегемонічна трансформація. Роблячи це, вільно асоційовані західні держави проникли у вакуум влади в країнах своїх східних сусідів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що до проблеми зовнішньої політики Словаччини часто звертаються науковці, аналізуючи досвід країн Вишеградської четвірки (наприклад Л. Лукашек). Питання ролі зовнішньої політики Словаччини у регіональному аспекті ґрунтовно проаналізовано словацькими та чеськими вченими. Так, закладні аспекти розвитку, сучасний стан та перспективи зовнішньої політики СР досліджені А. Дулебою, П. Лукачом, М. Влаховскі. Питання легітимації політичної еліти та її роль в процесах європейської інтеграції стали предметом

досліджень Й. Фігеля та В. Білчіка. Особливості зовнішньої політики СР як фактор консолідації демократії в Словаччині визначені в роботах С. Мурада та інших.

Однак зовнішня політика СР в контексті глобалізації не стала предметом політологічних досліджень, залишаючись в полі зору переважно соціологів, істориків та економістів. Отже, актуальним є вивчення функцій та ролі зовнішньої політики Словаччини в процесі глобалізації.

Мета статті – проаналізувати зовнішню політику Словацької Республіки під впливом процесів глобалізації від її заснування до формування другого уряду Роберта Фіцо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після першого етапу невизначеності між 1989–1992 роками, у 1993 році ЄС і НАТО відкрили ворота державам колишньої Ради взаємоекономічної допомоги і вже забезпечили новоствореній Словацькій Республіці чітку перспективу можливого вступу (Bystrický, 2000). У цей час посилювався тиск на Словацьку Республіку щодо проведення реформ, так як вона була зацікавлена у приєднанні до клубу успішних європейських держав. На тлі такого тиску, і не тільки у Словаччині, а й у Чехії, Угорщині та Польщі не існувала інша альтернатива як орієнтація на Захід. З моменту створення Словацької Республіки все більше утверджувався погляд, що прозахідна зовнішня політика є єдиною можливою альтернативою, яка підходить не тільки інтересами та вподобаннями політичних еліт, а й більшості пересічних громадян. Визначення нових інтересів базувалося на двох принципах – інтеграційному і національному (Samson, 2002, s. 93). Інтегративний принцип говорить про те, як ми прагнемо отримати політичну та економічну безпеку. Адаптація до західних країн означала не тільки шанс, а й надію бути захищеним у разі можливих загроз. Він заснував національний принцип про захист здобутої незалежності. Враховуються суверенітет і територіальна цілісність для дуже крихких і цінних товарів. Захист національних інтересів у цьому випадку є ключовий елемент. Звичайно, це має на увазі мислення на основі класики безпеково-політичних категорій. Під час трансформації зовнішньої політики Словаччини вони проходили через глобалізацію і використовували різні стратегії західної політики. Це був певний зовнішній стимул для самого створення зовнішньої політики в Словацькій Республіці. Порядок денний Заходу і зовнішньополітична ідентичність політичних еліт у малих державах, тобто також у Словаччині, були трохи інші. Окрім стимулів, Захід не раз використовував загрозу санкцій. Ось чому для словацької політичної сцени у фазі переродження була характерна конфліктна політика і неузгодженість між створенням внутрішньої політики та інтересами у зовнішній політиці. Вирішальними критеріями для призначення заохочень були надійність і зрозумілість зовнішньої політики для Заходу (Duleba, Lukáč, Wlachovský, 1998.). Це стосується лише якщо орієнтація показала елементи послідовності та збалансованості, тобто цілі, концепції, плани і стратегія не виявляла ніякої суперечності, а напрямок зовнішньої політики був спрямований на Захід, а не на Схід. У зв'язку з вищезазначеними аспектами щодо зовнішньополітичної трансформації у Словаччині можна сформулювати таку неореалістичну тезу: Оскільки великі держави, засновані на їхні повноваження прагнули отримати більший ступінь незалежності, тоді як малі держави прагнули отримати більше безпеки під крилами гегемона, потреба Словаччини поступалася до адаптивної зовнішньої політики до повного членства в євроатлантичних структурах. Навесні 2004 року в Словаччині завершився етап зовнішньополітичної трансформації. Проте з моменту вступу країн Центральної та Східної Європи до ЄС і НАТО вони знаходяться у фазі консолідації. Ми стоїмо після формального об'єднання перед викликом створення політичної спільноти такої собі нової Європи, яка сама з собою також приносить нові конфлікти. Проблеми виявилися очевидними під час затвердження Договору щодо конституції для Європи, ратифікація якої зрештою провалилася, але також під час дебатів щодо європейської політики сусідства, і не в останню чергу також у дискусіях про європейський інструмент фінансової стабілізації. У словацької зовнішньої політики є багато роботи у побудові спільної європейської політики. Це буде нелегко, оскільки нинішня ситуація є результатом національного досвіду та історії кожного члена Союзу (Figeľ, Adamiš, 2004).

Зовнішньополітична ідентичність держави впливає на формування зовнішньополітичних пріоритетів. Ми можемо визначити це як набір через великий період часу вкорінені інтереси та цілі, які не змінюються при зміні уряду. Зовнішньополітична ідентичність держави фактично є взаємодією національної спадщини та досвіду зовнішнього середовища сучасності. Національна спадщина у випадку зовнішньої політики базується на історичному досвіді з XIX ст. Цей досвід постійно розширюється і тим самим посилюється зовнішньополітична ідентичність. У випадку Словацької Республіки – це зовнішня політика орієнтація, залежна від напряму, породженого історією від часів комунізму, але особливо від пріоритетів міжвоєнного періоду, що залежало від першого профілювання зовнішньої політики ідентичності з кінця XIX ст. Незважаючи на вищенаведені факти, ми не можемо говорити про XIX і початок XX ст. про виконання елементів державності, оскільки її окрема територія виникла і отримала власну виконавчу владу лише 1 січня 1993 р., за винятком з воєнного часу Словацької держави (1939–1945). Переважна більшість суспільства ідентифіковані як «словаки» вже під час створення першої чехословацької держави. Тільки під час дискусії про спільну державу під

час комунізму започаткували процеси повної національної ідентифікації. Отже, після 1989 року та падіння «залізної завіси» у випадку СР це не оновлення історії, а про перевідкриття історії або імпровізацію словацької історії. Діапазон застосовного досвіду історії у сфері зовнішньої політики була для Словаччини республіки дуже обмежена. Для словаків, як неісторичної нації, це передусім означало падіння комунізму, заклик до додаткового створення незалежної держави. З цим також пов'язане різне ставлення нації до самого комунізму, на відміну від ставлення, яке існувало в інших країнах Центральної Європи (Murad, 2007). Запровадження комунізму в Словаччині переважно приписували чехам, хоча й пізніше модернізація та пов'язане з нею підвищення рівня життя сприймалися як позитивні сторони цього. З іншої точки зору, інтервенція військ Варшавського договору в серпні 1968 року не розглядали напад на Словаччину, але Чехословаччину. Теж за мотивами цієї події ідентифікація зі спільною державою значно послабилася і запровадженням федерації після 1968 року була сприйнята найбільш позитивно. Справжню надбудову на фундаменті словацької нації знаходимо лише в другій половині епохи соціалізму. Сама трансформація словацької зовнішньої політики від створення держави, тобто від виключної орієнтації на націю до орієнтації на Захід, відбулося з одного боку під впливом гегемоністської програми Заходу, а з іншого боку – під впливом словацького національного надбання. Сама трансформація не зайняла багато часу, оскільки інтенсивність була відносно низькою і національній спадщині дозволило відносно гнучко адаптуватися до пріоритетів країни Західної Європи. Основними змінними словацької національної ідеології був прагматичний, латентно русофільський курс, який базувався на традиції панславізму і постійно напружених відносинах з Угорщиною. Заснований на невеликій національній спадщині та відсутній стабільній моделі домінували в основах зовнішньої політики комуністичного минулого два чинники Словацької Республіки відразу після її створення: згаданий вище проросійський панславізм та уявлення про те, що Словацька Республіка є таким собі уявним мостом між Сходом і Заходом (Bilčík, 2001). Нові словацькі еліти не були переважно дисидентами комуністичної епохи, але вони були саме комуністи-реформатори. Оскільки в Словаччині в період до її заснування 1 січня 1993 р вони не профілювали природних еліт, був підготовлений ґрунт для нових лояльних еліт, тобто для патріархів-популістів. Протягом усього процесу трансформації в Словаччині існував стабільний табір популістів, серед яких якого ми виділяємо Володимира Мечіяра (L'S – HZDS), Яна Слоту (SNS) і Роберта Фіца (SMER) – SD). Пік 2010 приніс Ріхарда Суліка (SaS). Націоналістично-популістський табір прагматично боровся за владу. У випадку з першими трьома політиками всі вони перейняли західну після 1998 року орієнтації Словаччини, але вони ніколи не опиралися використанню націоналістичних аргументів щоб отримати все більшу підтримку. Те ж саме в четвертому випадку, коли Сулік зловживав темою національної ідентичності проти механізмів підтримки Європейського Союзу. Після вступу Словацької Республіки до ЄС і НАТО в 2004 році у сфері зовнішньої політики домінували самовпевнена національна політика, наповнена різними інтересами Словацької Республіки.

Після трьох десятиліть існування як незалежної держави Словацька Республіка досягла значних результатів у зовнішній політиці та ввійшла до числа найуспішніших держав в світі. Після першої «п'ятирічки» зі Словаччиною все виглядало не так добре. Успіхи, які зафіксувала Словацька Республіка, в тому числі через повноправне членство в ЄС, прийняття спільної валюти та можливість подорожувати в ЄС без прикордонного контролю, незалежно від того, чи є членом НАТО. Це завдяки наполегливій праці політиків, дипломатів, а також самих громадян, яким часто доводилося затягувати паски під час жорстких реформ, щоб Словаччина потрапила до преміум-ліги держав на міжнародній арені. Іноземні країни часто скептично ставилися до Словацької Республіки, коли вона намагалася наздогнати своїх сусідів. Словакам було недостатньо просто змінити внутрішню політику. Дипломатії треба було вчитися інтенсивно спілкуватися, координувати свої процедури і водночас зі своїми діями будувати довіру. Все це було б неможливо без політичної волі. Словакам спочатку не вистачило ресурсів щоб наздогнати побратимів, але потім словаки їх випередили. Як висловився з цього приводу колишній міністр Мірослав Лайчак: «З зовнішньополітичної точки зору це було дивовижно (Aktuality.sk, 2010) Сьогодні, як визнаний і надійний партнер, Словаччина не тільки насолоджується переваги членства в структурах глобального характеру, але вона піднімає теми, висловлюється і пропонує рішення світових проблем.

Висновки. Словацька Республіка має імідж успішної країни, яка досягла визнання та отримала відповідальність за відносно короткий період часу з моменту свого заснування брати участь у створенні світової політики. Розвиток, яким пройшла СР, був непростим і приніс передусім моменти важких реформ для своїх громадян, але таким чином відкрилися ворота до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу. Однак, поки їм вдалося реформуватись, світова фінансова криза вплинула на їхні результати настільки, що було неминуче шукати нові рішення. Незважаючи на те, що Словаччина входить до клубу успішних держав, її громадяни отримують від цього переваги, але вихідні позиції зовнішньої політики були далеко не такими позитивними. Період між створенням

суверенної демократичної держави та вступом до євроатлантичних структур характеризувався однією фундаментальною віхою. Не було б проривних парламентських виборів восени 1998 року, важко сказати, чи Словацька Республіка знайшла б своє місце в геополітичному просторі нової Європи. Новий суб'єкт міжнародного права між 1993–1998 роками він проклав шлях до міжнародного статусу важкими інструментами. Зміна напрямку відбулася в 1998 році, коли політики спочатку почали прислухатися до голосів демократичного Заходу, потім вчитися і нарешті вони провели низку реформ, які уможливили повне включення серед штатів підтримка середовища стабільності та економічного успіху, а з іншого боку – між країнами сприяння поширенню демократії та забезпеченню миру у світі. З 2004 р. СР повноцінно бере участь і формує розвиток угруповання європейських держав і НАТО. З 2007 року громадяни Словацької Республіки мають необмежений режим пересування в межах ЄС, а з 2009 року вони платять тією ж самою валютою, що застосовується в інших країнах Союзу. Таким чином Словаччина стала успішною країною глобально діючих груп, у роботі яких вона бере активну участь. У контексті глобалізації часто кажуть, що національні держави виникають поступово, шляхом передачі повноважень багатонаціональним групам. Однак на основі цієї статті можна було продемонструвати, що Словацька Республіка отримала статус і відносно значення у світовій політиці саме на основі глобалізаційних впливів. СР як відносно невелика одиниця в порівнянні з великими державами більш гнучко і легше змогла адаптуватися до викликів глобалізації. Незважаючи на невтішні стартові позиції, Словацька Республіка змогла скористатися перевагами глобалізації на свою користь і здобула глобальне становище країни в серці Європи. Для того, щоб ця теза мала силу в наступні роки існування СР, необхідно крім активного членства в міжнародних організаціях, для ґрунтовної протидії актуальним загрозам і викликам світової політики, щоб вони не загрожували Словаччині чи її партнерам у світі.

Radys O. The foreign policy of Slovakia in the conditions of globalization

In this article author deals with the respective periods of foreign policy upon direction changes. This covers three main streams, the establishment period of the independent Slovak foreign policy and the inclusion of the Slovak Republic among untrustworthy partners, then later the period of gaining credibility abroad and progress that led to Slovakia's accession to Euro-Atlantic structures.

The primary purpose was to analyze the foreign policy of the Slovak Republic under the influence of globalization processes since its establishment until the forming of the second government of Robert Fico. Author has firstly defined the concept of globalization based on the scientific literature. Consequently, author raises an issue whether this process has a further impact on the foreign policy of the Slovak Republic. It is an undisputable that Slovakia has become a part of the globalized world, since it became part of the international structures and hence globalization affects all aspects of life in the country and even in the foreign policy. Not only the work of foreign service and politicians but the country's foreign policy priorities have adjusted to this fact as well. This stemmed in creation of readable, value-based, active and responsible foreign policy that has strengthened the position of the Slovak Republic on the world stage. Despite the initial failure of foreign policy until the year 1998, the negative trend was reversed after the change of government by Mikulas Dzurinda and since then Slovak foreign service is continuously successful. He significantly influenced and created an environment of world politics.

Author presents current global threats and challenges that should play crucial role within the foreign policy. This includes questions of international terrorism, failing nations, global poverty, global epidemics and climate changes. Slovak Republic as a mature democracy and a member country of major international organizations must be involved in solving these problems, because in today's globalized world it is not enough just to maintain the nation's position but each nation must have an interest and intention to further strengthen its position.

Key words: Slovak Republic, foreign policy, world politics, international relations, globalization, international organizations, the accession process.

Література:

1. Aktuality.sk. Lajčák: Mat' vo vláde SNS, to je ako mat' železnú guľu priviazanú k nohe . Žilina: Azet.sk, 2010. URL: <https://www.aktuality.sk/clanok/173575/lajcak-mat-vo-vlade-sns-to-je-ako-mat-zeleznu-gulu-priviazanu-k-nohe/>
2. Bilčík V. Integrácia SR do Európskej únie. In Kollár, M., Mesežnikov, G. (ed.) Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2001 s. 351 – 365.

3. Bystrický Ľ. Základy diplomacie. Bratislava: Dilema, 2000. 159 s.
4. Duleba A., Lukáč P., Wlachovský M. Zahraničná politika Slovenskej republiky – východiská, stav a perspektívy. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1998. 63 s.
5. Figel' J. , Adamiš M. Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti. Bratislava: Zastúpenie Európskej komisie v SR, 2004. 207 s.
6. Lukášek L. Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991-2004. Praha: Karolinum, 2010. 168 s.
7. Murad S. Zahraniční politika Slovenské republiky jako faktor konsolidace demokracie na Slovensku. Brno: Vydavatelství L. Marek, 2007. 112 s.
8. Samson I. Die Slowakei zwischen Annäherung an Moskau und Streben nach Westintegration. Köln: Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien, 1997. 42 s.

References:

1. Aktuality.sk. Lajčák: Mať vo vláde SNS, to je ako mať železnú guľu priviazanú k nohe [Lajčák: Having the SNS in the government is like having an iron ball tied to your leg]. Žilina [Zhilina] : Azet.sk, 2010. URL: <https://www.aktuality.sk/clanok/173575/lajcak-mat-vo-vlade-sns-to-je-ako-mat-zeleznu-gulu-priviazanu-k-nohe/> [in Slovak]
2. Bilčík V. Integrácia SR do Európskej únie. [Integration of Slovakia into the European Union]. In Kollár, M., Mesežnikov, G. (ed.) Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava [Bratislava]: Inštitút pre verejné otázky, 2001 s. 351 – 365. [in Slovak]
3. Bystrický Ľ. Základy diplomacie [Basics of diplomacy]. Bratislava[Bratislava]: Dilema, 2000. 159 s. [in Slovak]
4. Duleba A., Lukáč P., Wlachovský M. Zahraničná politika Slovenskej republiky – východiská, stav a perspektívy [Foreign policy of the Slovak Republic - starting points, status and perspectives]. Bratislava [Bratislava]: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1998. 63 s. [in Slovak]
5. Figel' J. , Adamiš M. Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti [Slovakia on the way to the European Union. Chapters and contexts]. Bratislava [Bratislava]: Zastúpenie Európskej komisie v SR, 2004. 207 s. [in Slovak]
6. Lukášek L. Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991–2004 [The Visegrad Group and its development in the years 1991–2004]. Praha [Praha]: Karolinum, 2010. 168 s. [in Czech]
7. Murad S. Zahraniční politika Slovenské republiky jako faktor konsolidace demokracie na Slovensku [The foreign policy of the Slovak Republic as a factor in the consolidation of democracy in Slovakia]. Brno [Brno] : Vydavatelství L. Marek, 2007. 112 s. [in Czech]
8. Samson I. Die Slowakei zwischen Annäherung an Moskau und Streben nach Westintegration [Slovakia between rapprochement with Moscow and striving for western integration]. Köln [Cologne]: Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien, 1997. 42 s. [in German]

Стаття надійшла до редакції 22.05.2023

Стаття рекомендована до друку 02.06.2023